

(ערביאי). "גויים" (בר' יד 9) תרגם כ"שעוב" כשם שתרגם אונקלוס (דעממי). את "רפאים" (כמו שם 5) תרגם "גבאברה" (=גיבורים), בעקבות אונקלוס ורס"ג. לגבי "הכשית", התואר שניתן לצפורה אשת משה (במ' יב 1), תרגם בעקבות אונקלוס (שפירתא) ופירוש רש"י ל"חסניה" (=יפה). "עברי" תרגם בדרך כלל ל"יהודי" (כמו שמ' א 15). התרגומים הנוספים לתורה מחלב הוסיפו שמות על אלה, כגון "כפתרים": דמייאטיין (תרגום ג), כתרגום רס"ג, ו"רעמסס": עין אלשמס (תרגום ד). את "ארמי" (דב' כו 5) תרגמו "ארמני", "ארמלי".

שמות אנשים באים בדרך כלל כפי שהם במקור העברי, להוציא שמות אחדים שהובאו בצורות הערביות שלהם, כגון: "ישראל", בין כשם עם ובין כשם איש, תורגם "ישראל". "אברהם" נכתב "אברהים", אך גם כמקור העברי. "פרעה", נכתב כבערבית "פרעון", "משה" נכתב "מוסה" בדרך קבע.

11. הלשון הערבית היהודית של תרגום התורה

א. מאפיינים כלליים של לשון ה"שרח"
הלשון הערבית היהודית הכתובה של יהודי חלב, עדיין לא נחקרה. לעומת זאת הלשון הערבית היהודית המדוברת בחלב זכתה למחקר המתאר את הפונולוגיה והמורפולוגיה שלה.⁴⁷ תורת ההגה של העברית במסורת של יהודי חלב בקריאת המקרא והמשנה נחקרה.⁴⁸ הקורפוס של הערבית היהודית הכתובה בחלב ובמקצת גם בדמשק הוא גדול מאוד והוא כולל עשרות ספרים וכתבי יד מתקופה של יותר מארבע מאות שנים. קורפוס זה הכולל פרזה ושירה, ספרות מקורית וספרות מתורגמת, מצריך מחקר לשוני הכולל דקדוק, תחביר ומילון לערבית היהודית של סוריה.

השאלה המרכזית בנושא זה היא: האם הדיאלקט של הערבית היהודית הכתובה בסוריה זהה לדיאלקט שדובר ומדובר בפי יהודי סוריה, או שמא שונה הדיאלקט הספרותי שבו כתבו יהודי סוריה את ספרותם מן הדיאלקט המדובר, בדומה למה שנמצא בקרב יהודי עיראק?⁴⁹ או שמא יש בלשון השרח הסורי רק משקע קדום כדוגמת השרח של יהודי מרוקו.⁵⁰ ועוד נשאלה השאלה: האם לשון תרגומי המקרא בסוריה שונה מהלשון של היצירות הספרותיות האחרות? במילים אחרות: האם תרגומי התנ"ך כתובים דיאלקט במשלב גבוה מזה הנוהג בלשון של ספרות כתובה אחרת? או מן הלהג המדובר? לשון תרגומי התנ"ך של יהודי סוריה קרובה בעיקרה ללשון המדוברת בפייהם הרבה יותר

ד. תרגומי שמות מקומות ושמות אנשים⁴⁵

כידוע תרגומי התנ"ך בערבית היהודית שמימי הביניים ובראשם תרגום רס"ג, תרגמו את רוב שמות המקומות שבתנ"ך. לעומתם, התרגומים החדשים לתנ"ך בערבית היהודית מן המזרח, מיעטו בתרגומי שמות מקומות. רק מקומות מפורסמים שנתפרסמו שמותיהם בקרב יהודי המזרח והיו קרובים להם מבחינה גיאוגרפית נתנו שמותיהם תמורת השם העברי בתרגומיהם. גם תרגומי שמות מקומות שבתרגומים הארמיים, בתרגום רס"ג ובתרגומים אחרים בערבית היהודית שנעשו מפורסמים, באים בתרגומים אלה. בדרכים אלה נהגו לא רק המתרגמים את התורה לערבית היהודית מחלב, אלא גם המתרגמים מקרב יהודי עיראק ויהודי מצרים. כך למשל רובם המכריע של שבעים העמים שבבראשית י'⁴⁶ הביא מתרגמנו את שמותיהם בצורתם העברית ורק לשלושה שמות ניתן תרגום: שנער – בגדאד (וכן גם בבראשית יא 2, אך בבראשית יד 1 לא תרגם את שנער). אשור – מוצל, רחבת עיר – וצעת אלקרייה. שמות מקומות נוספים תורגמו בשרח של יהודי חלב, כמו דמשק – שאם (בר' יד 15). אחר שהשאיר המתרגם את השם העברי "צען" כתב לאחר מכן מעל השורה "תונס" (במ' יג 22), כתרגום אונקלוס (טנס). מארבעת שמות הנהרות היוצאים מעדן (בראשית ג) באים שלושה כבעברית: פישון, גיחון וחדקל, ורק הנהר פרת ניתרגם בשם "פרא", וכן נהג גם במקומות אחרים לגבי נהר פרת. ל"נהר הירדן" תרגם "שאט" [=נהר] (למשל בראשית יג 10), ואת "ארם נהרים" תרגם "ארם נהר אלפרא" (דברים כג 5).

במקצת שמות מקומות בארץ ישראל ההיסטורית שניתרגמו בתרגומים הארמיים ובתרגום רס"ג לערבית היהודית השתמש מתרגמנו בחלק מתרגומים אלה. כך למשל את "הבשן" תרגם "בתנאן", כמו שתרגם רס"ג (למשל במ' כא 35), ובתרגום חלבי אחר מצאנו "מתנאן", כפי שתרגם אונקלוס. "ים סוף" תורגם כ"בחר אלקנזום" (=אלקלזום) (כמו שמות טו 4). "כנרת" כ"בחר טבארייה" (=ים טבריה) ו"ים הערבה" (דב' ג 17; ד 49) תורגם "בחר גרבי" (=הים המערבי). את "מסה ומריבה" ואת "קברות התאוה" תרגם כמשמעם (למשל בדב' ט 22). את "אור כשדים" תרגם כ"מרג אלחיקול" [=עמק השדות] (כמו בבר' יא 28), כמו שתרגם את "עמק השדים" (שם, יד 3). את "די זהב" (דב' א 1) תרגם, בעקבות אונקלוס, כ"עיגיל דהב" (=עגל הזהב). **שמות העמים** באים כצורתם העברית להוציא שמות אחדים. "עמוני ומואבי" (דב' כג 4) תורגם בשמות מתקופתו: "כרדי ותרכמני" (=כורדי ותורכי). את "כתים" (במ' כד 24) כ"רומא", ו"ישמעאלים" (בר' לז 23) "ערביין", כאונקלוס

47. נבו 1992.

48. כץ 1981.

49. על ההבדל בין הדיאלקט הכתוב והמדובר בקרב יהודי עיראק ועל הדיאלקט הספרותי של יהודי עיראק בערבית הכתובה כולל השרח, ראה בלנק 1964; בלנק 1964א, עמ' 18-30; אך ראה אבישור 1986, עמ' 1-17.

50. על לשון השרח של יהודי מרוקו ראה בראשור 1988, עמ' 16-23, 45-56.

45. על תרגומי השמות המקראיים בתרגומים הארמיים, ראה קומלוש 1937, עמ' 217-229. על תרגומי שמות בתרגומים הערביים-יהודיים, בתרגום רס"ג ובתרגומים מאוחרים לו, ראה קאפח 1984, עמ' לא-לד; אבישור 1991, עמ' 191-192; אבישור 1995, עמ' 36-38; אבישור 1998, עמ' 18-20.

46. על שמות אלה בתרגום רס"ג, ראה קאפח 1984, עמ' לא-לד.